

ENKELE VERSCHOLEN OPGAVEN VAN NEDERLANDSE MOSSEN II

W.D. Margadant

De uitvoerige lijst van Wachter (Jansen en Wachter, 1943) is onontbeerlijk bij het bestuderen van het voorkomen in Nederland van mossoorten. Dat ik nu met een tweede lijstje aanvullingen kom (I: Margadant, 1954), betreft grotendeels geen onvolledigheid van Wachter's lijst, maar een bewuste beperking, die hij zich gesteld heeft: hij vermeldde slechts de plaatsen, "waar Nederlandse mossen in de Nederlandse literatuur vermeld zijn". Dank zij mijn werk aan de Index Muscorum ben ik in de gelegenheid geweest, de systematische en floristische mossenliteratuur van de gehele wereld vrij volledig door te nemen. De omvang van dit werk heeft niet toegelaten, dat ik van elke publicatie-plaats, waar een Nederlands mos genoemd is, een aantekening kon maken. Wel weet ik, dat opgaven te vinden zijn in Milde (1869) en in de exsiccata-serie van Rabenhorst (1858-84). Enkele hiervan zijn later weer terug te vinden in standaardwerken als bv. Limpricht (1885-1903), speciaal als het zeldzame mossen als *Leptodon smithii* betreft.

Ik heb echter wel aantekening gehouden van nieuwe systematische eenheden, die ik in de buitenlandse literatuur tegengekomen ben en die Nederlandse exemplaren betroffen. Een alfabetische opsomming van deze namen volgt hierachter, alsmede een bespreking van het verdere lot van deze namen in de buitenlandse literatuur.

1. Fontinalis antipyretica Hedw. fo. diffusa Cardot. In zijn *Fontinalis*-monografie (Cardot, 1892 p. 146) vermeldt Cardot in een aanhangsel, dat een exemplaar, verzameld door v.d. Sande Lacoste bij Dordrecht hoort tot "une forme verte, lâche, très molle, à feuilles brièvement ovales, obtuses", die geheel gelijk is aan een vorm uit de Theems bij Kew, verzameld door A. Brocas, die ervoor, (p. 52) tot fo. *diffusa* wordt gerekend. Merkwaardigerwijze vinden we een exemplaar van dezelfde Engelse vindplaats en dezelfde verzamelaar genoemd bij de opstelling van de nieuwe variëteit *F. antipyretica* Hedw. var. *cymbifolia* Nicholson (1901 p. 427). Deze variëteit wordt door Moenkemeyer (1914 p. 104) teruggebracht tot de rang van forma; nomenclatorisch mag dit alleen, als hij het type van Car-

dot's forma uitsluit, wat waarschijnlijk is. Winona Welch re-
kent in haar recente mooie monografie (1960) echter geheel af
met tal van variëteiten en formae op grond van de grote va-
riabiliteit tengevolge van uitwendige omstandigheden. Zowel
fo. *diffusa* als var. *cymbifolia* brengt zij (p. 23) geheel terug
tot *Fontinalis antipyretica* Hedw. Uit haar opsomming van vind-
plaatsen blijkt (p. 35), dat Lacoste op verschillende tijdstip-
pen bij Dordrecht *Fontinalis* verzamelde.

2. *Fontinalis antipyretica* Hedw. fo. *dunensis* Cardot. Op
dezelfde bladzij van zijn *Fontinalis*-monografie (1892 p. 146)
beschrijft Cardot een nieuwe forma op grond van een Nederlands
exemplaar, dat hij van A. Le Jolis ontving en dat eveneens door
v.d. Sande Lacoste verzameld was. De vindplaatsomschrijving
luidt: "In stagno dunensi prope pagum Callantscoog Neerlandi-
ae". Na de Franse beschrijving zegt Cardot, dat deze vorm veel
lijkt op *Fontinalis androgyna* Ruthe, maar dat ze geheel ster-
iel is. Miss Welch (p. 23, 35) neemt een exemplaar in het Pa-
rijse herbarium aan als type en rekent dit weer geheel tot de
normale soort. Het lijkt me waarschijnlijk, dat het afgesplitst
materiaal betreft van Lacoste's eigen materiaal, dat nu in
Leiden is. Misschien betreft dit wel het materiaal, dat als
F. gracilis gepubliceerd werd in NKA 6:22.18 en dat op p. 108
een nieuwe determinatie krijgt, nl. een slanke vorm van *F. an-
tipyretica*. Uiteindelijk komen de opvattingen van Lacoste,
Cardot en Welch op ongeveer hetzelfde neer.

3. *Phascum affine* Nees et Hornschuch. Deze soort wordt
wel door Wachter vermeld, uiteraard zonder de originele pu-
blicatie. Dit is: Nees et Hornschuch in Sturm, *Bryologia Ger-
manica* 1:74. t.7 f.19. 1823. Van dit onvoltooid gebleven
groots opgezette werk hebben we geen volledig exemplaar in
ons land gezien. De vindplaats van het type-exemplaar is de
Leidse Hortus, waar Nees het in 1819 verzameld heeft. Andere
exemplaren zijn mij niet bekend, ook niet van andere schrijvers.
Wel heeft Hampe de combinatie *Phascum cuspidatum* Hedw. var.
affine (Nees et Hornsch.) Hampe (1837 p.) gepubliceerd, maar
dit betreft een summiere lijst zonder vindplaatsen. Een aan-
vulling van ruimer belang is, dat C.F. Schultz (1828 p. 124)
de soort tot *Phascum schreberianum* Dicks. gebracht heeft, wat
waarschijnlijk de bron is van de rangschikking onder *P. cuspi-
datum* Hedw. var. *schreberianum* (Dicks.) Brid. in de *Prodromus*
ed. 1 (1851 p. 82).

4. Phascum cuspidatum Hedw. var. diaphorum (Hagen) C. Jensen. Op grond van Noorse zowel als van Nederlandse exemplaren beschreef Hagen (1929 p.19) een nieuwe variëteit: Phascum acaulon L. (ex With.) var. diaphorum Hagen. Het Nederlandse materiaal was door Dozy in of bij Leiden verzameld. Het ligt voor de hand, om het Noorse materiaal als lectotype te kiezen, omdat een Noor dit in een Noorse publicatie opstelde. In verband met het veranderde beginpunt van de bladmossen-nomenclatuur is een correcte nieuwe combinatie gemaakt door C. Jensen (1939 p.214). Verder heb ik van deze variëteit geen vermelding gevonden.

5. Polytrichum juniperinum Hedw. var. resinkii E. Bauer. Het materiaal, dat E. Bauer (1899 p.22) als nieuwe variëteit beschreef, werd verzameld in Hillegom en in de Haarlemmerhout door A.J. Resink. Deze variëteitsnaam wordt ook genoemd in de monografie van Papp (1939 p.165), in verband met materiaal uit het Berlijnse herbarium, dat door Resink verzameld werd te "Melegan", Holland, op 10 IX 1905. Dit kan dus niet het type-materiaal zijn, hoewel ik aanneem, dat dit een schrijffout voor Hillegom is. Zulke wonderlijke verschrijvingen komen wel meer voor bij het overnemen van geschreven etiketten. In dit geval kan een geschreven hoofdletter H gevolgd door i zeker als M gelezen zijn, terwijl de eerste l van Hillegom dan als e gelezen is; de laatste twee letters laten zich ook gemakkelijk op soortgelijke wijze verklaren. Ik veronderstel verder, dat Bauer aan de vinder nog meer materiaal van een der oorspronkelijke vindplaatsen heeft gevraagd, omdat hij in die tijd (1905) pas begonnen was met de uitgave van zijn belangrijk exsiccatenwerk: Musci Europaei Exsiccati.

Van de variëteitsnaam treffen we ook enkele verbasteringen aan. Door Paris wordt de naam opgegeven als var. "resnikii" (1905 p.70) en in de alfabetische eindlijst van Papp's artikel (1934 p.170) staat var. "reiseinkii".

Een moderne determinatie vinden we in het genoemde artikel van Papp (dus niet voor het eigenlijke type, maar misschien wel van een der oorspronkelijke vindplaatsen). Hij brengt het materiaal nl. terug tot de oudere var. affine (Funck) Brid. van Polytrichum juniperinum.

6. Pottia truncata Buse var. macrocarpa Buse. De eerste mij bekende Nederlandse mossen-exsiccaten-serie werd door L.H. Buse gepubliceerd vanaf 1856 tot 1858 of even later. Hierin

publiceerde hij als n. 67 de naam *Pottia truncatula* Buse, gebaseerd op *Bryum truncatum* L.; dit is een geldige combinatie, die door de verandering van het uitgangspunt echter onwettig is geworden. Het precieze jaartal ervan heb ik nog niet opgespoord. In fasciculus 6, 1858, publiceerde hij bovenstaande variëteitsnaam met de korte beschrijving: "met groote vruchten", wat dus eveneens geldig is. Het gedrukte etiket bevat verder nog de volgende opmerkingen: "algemeen in vochtige velden, aan dijken, en ook aan rivieroeveren. De vruchten rijpen in het voorjaar". Er is materiaal opgeplakt van twee vindplaatsen, nl. "bij Ede, op drogen grond, door L.H. Buse en Mevr. Buse, geb. Koppiers" en "langs den Rijn bij Renkom, op vochtigen grond, door L.H. Buse". Beide vindplaatsen staan in de *Prodromus* ed. 2 (1892 p. 108) vermeld onder de naam *Pottia lanceolata* (Hedw.) C. Muell. var. *gymnostoma* Schimp., met vermelding van de synoniemen *Pottia intermedia* (Turn.) Fuernr. en *Pottia truncata* var. *major* B.S.G. Het is duidelijk, dat dit betrekking heeft op *Pottia intermedia* (Turn.) Fuernr. en dat deze nieuwe determinatie afkomstig moet zijn van Van der Sande Lacoste. Deze heeft nl. het herbarium van de Botanische Vereniging in het laatst van zijn leven aan een revisie onderworpen en de summierende resultaten van zijn revisie gepubliceerd in zijn "Overzicht" (1882). Hierin vinden we echter geen enkele verwijzing naar bepaalde exemplaren, maar uitsluitend lijsten met provincie-kolommen. Wachter heeft deze opgaven uit de exsiccaten-serie van Buse buiten beschouwing gelaten, vermoedelijk omdat hij deze niet tot publicaties in boeken en tijdschriften rekende. Anderzijds is het niet eenvoudig een volledige lijst te krijgen van de soorten, die in deze serie zijn opgenomen; ik ken er nog geen publicatie van. In de herbaria zijn de series uiteraard uit elkaar gehaald en bij de afzonderlijke soorten ondergebracht. Voor een complete lijst zou men dus het gehele Nederlandse herbarium door moeten zien.

Literatuur

- Bauer, E. 1899. *Polytrichum* Willd. nova var. *resinkii*. Allg. Bot. Zeitschr. 5: 22-23.
 Buse, L.H. 1856-1858? Nederlands mossoorten in gedroogde exemplaren - Musci Neerlandici specimina exsiccata. fasc.

- 1: n.1-25-1856; fasc.2: n.26-50; fasc.3: 76-100; fasc.5: n.101-125; fasc.6: n.126-150.1858; fasc.7:n.151-175.18..?
"Verkrijgbaar bij A.C. Kruseman te Haarlem".
- Cardot, J. 1892. Monographie des Fontinalacées. Mémoires Soc. Sc. Nat. Cherbourg 28:1-152.
- Hampe, E. 1837. Musci frondosi Germaniae admethodum naturalem dispositi. Flora 20:273-285.
- Jansen, P. en W.H. Wachter, 1943. Bryologische Notities 10. Opgave, waar Nederlandse mossen in de Nederlandse literatuur zijn genoemd. Nederl. Kruidk. Archief 53:137-222.
- Jensen, C. 1939. Skandinaviens Bladmossflora.
- Limpricht, K.G. 1885-1903. Die Laubmoose Deutschlands, Österreichs und der Schweiz. Rabenhorst's Kryptogamenflora ed. 2, 4 (1-3).
- Margadant, W.D. 1954. Verscholen opgaven van Nederlandse mossen (I). Buxbaumia 8:21-23.
- Milde, J. 1869. Bryologia Silesiaca. Leipzig.
- Nees ab Esenbeck, C.G.G., C.F. Hornschuch & J. Sturm, 1823. Bryologia Germanica 1.
- Nicholson, J. 1901. Fontinalis antipyretica var. nov. cymbifolia. J. of Bot. 39: 427-428.
- Schultz, C.F. 1828. Observationes bryologicae. Sylloge Plantarum Novarum 2:177-217.
- Welch, Winona H. 1960. A monograph of the Fontinalaceae. Den Haag.